

*В. К. Міхрін,
студент IV курсу юридичного факультету,
Херсонський державний університет*

ІНСТИТУТ РЕКВІЗИЦІЇ: АКТУАЛЬНІ ПРОБЛЕМИ ЗАКОНОДАВЧОГО РЕГУЛЮВАННЯ

Становлення України як незалежної, правової та демократичної держави зумовлює необхідність перегляду та вдосконалення її нормативно-правових актів.

Проблема розвитку правового регулювання інституту реквізиції в Україні пов'язана з недостатнім рівнем наукової розробки не лише цього правового інституту, а всіх питань з примусового відчуження об'єктів права приватної власності з мотивів суспільної необхідності, передбаченої частиною п'ятою статті 41 Конституції України. Для її розв'язання важливе значення має з'ясування правової природи реквізиції, що дає можливість визначити правовий формат для теоретичної розробки цього правового інституту та забезпечення його належного законодавчого регулювання [1, с. 56].

Дослідження проблеми застосування реквізиції України розглядали в своїх працях такі науковці як О.В. Дзера, А.М. Іванов, Д.А. Солтанов, І.П. Третякова та ін. Їх результати втілилися в численних наукових та навчальних роботах і займають чільне місце в системі цивільно – правової науки.

В результаті опрацювання наукової літератури та відповідних нормативно-правових актів ми дійшли наступних висновків. По-перше, вірне визначення поняття інституту реквізиції має велике теоретичне і практичне значення. Термін «реквізиція» має латинське походження (*requisitio*) і означає вимогу примусового оплатного вилучення майна у власність або у тимчасове користування. В юридичних словниках поняття «реквізиція» тлумачать як вилучення відповідними державними органами майна у власника в інтересах держави та суспільства з виплатою його вартості, що провадиться у виняткових випадках, у порядку, передбаченому законом [2, с. 703].

У чинному законодавстві України термін «реквізиція» визначений в нормах ЦК України, а саме ч. 1 ст. 353. Згідно з нею у разі стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та за ін. надзвичайних обставин, з метою суспільної необхідності майно може бути примусово відчужене у власника на підставі та в порядку, встановлених законом, за умови попереднього і повного відшкодування його вартості (реквізиція) [3, с. 111].

По-друге, необхідно звернути увагу на підстави застосування реквізиції. Виходячи з аналізу ст. 353 ЦК України, на думку А. Іванова, реквізиція допускається за наявності певних умов:

- 1) виникнення стихійного лиха, аварії, епідемії, епізоотії та ін. надзвичайних обставин;
- 2) вилучення майна у власника з метою суспільної необхідності;
- 3) відшкодування власнику вартості майна, яке було реквізовано.

У першій умові застосування реквізиції йдеться не про будь-які аварії, а лише про ті з них, які безпосередньо загрожують життю чи безпеці громадян, зумовлюють значні матеріальні витрати та порушення умов життєдіяльності

населення або ведуть до екологічної катастрофи. Реквізиція застосовується державою лише у виняткових випадках, оскільки обставини, за яких вона відбувається, носить екстраординарний характер. Другою умовою застосування реквізиції є суспільна необхідність. Нажаль законодавець не наводить чіткого визначення поняття «суспільна необхідність». Тож враховуючи положення ст. 8 ЦК України розкриємо це поняття, яке дається в ЗУ «Про викуп земельних ділянок приватної власності для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності». Суспільна необхідність визначена як обумовлена загальнодержавними інтересами або інтересами територіальної громади виключна необхідність, для забезпечення якої допускається примусове відчуження земельної ділянки, інших об'єктів нерухомого майна, що на ній розміщені, у встановленому законом порядку [4].

Третьою умовою застосування реквізиції є відшкодування власнику вартості майна. Без цієї умови застосування реквізиції неможливе, оскільки порушуються конституційні засади права власності, згідно з якими ніхто не може бути протиправно позбавлений права власності, право приватної власності є непорушним. Примусове відчуження об'єктів права приватної власності може бути застосоване лише як виняток з мотивів суспільної необхідності, на підставі та в порядку встановлених законом, та за умови попереднього і повного відшкодування їх вартості (ст.41 Конституції України) [5, с. 19].

О.Клименко виділяє такі кваліфікаційні ознаки реквізиції:

- зумовленість надзвичайними обставинами (що свідчить про винятковість ситуації, а відповідно, і заходів реагування);
- суспільна необхідність, що полягає у відверненні чи усуненні негативних наслідків, у тому числі шляхом застосування певних заходів;
- відшкодування власнику збитків;
- законність таких заходів, що зокрема передбачає їх проведення на законних підставах і в порядку, встановленому законом;
- гарантії судового захисту прав власника [1, с. 57].

На даний момент в Україні створена досить широка система нормативно-правових актів, що регулюють питання реквізиції. До них, окрім основного закону, ми можемо віднести ЦК, ЗК, ГК, КУпАП та Закони України: «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану», «Про відчуження земельних ділянок, інших об'єктів нерухомого майна, що на них розміщені, які перебувають у приватній власності, для суспільних потреб чи з мотивів суспільної необхідності», «Про комплексну реконструкцію кварталів (мікрорайонів) застарілого житлового фонду» тощо.

Зокрема, в ЗУ «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану» комплексно врегульовані питання примусового відчуження об'єктів права приватної власності, що зумовлені суспільною необхідністю. Закон визначає механізм передачі, примусового відчуження або вилучення майна у юридичних осіб для потреб держави в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану. Разом з тим, як відзначає А. Сичевська зазначений закон має і свої недоліки:

1) наявність виникнення специфічного правового режиму при одночасному впровадженні правового режиму надзвичайного стану і правового режиму зони надзвичайної екологічної ситуації;

2) розмежування передання, відчуження і вилучення майна назві закону та його положеннях (приводить до невизначеності у правозастосовній діяльності);

3) утворення складнощів судової процедури і часу, потрібного для розгляду справ щодо припинення права власності;

4) не розмежовано індивідуально визначене майно (на майно визначене індивідуальними чи родовими ознаками) [6, с. 243].

По-четверте, для вивчення та аналізу правового явища реквізиції, система міжнародних правових актів відіграє надзвичайно важливу роль адже встановлює єдиний підхід, котрий полягає в установленні зобов'язань держави щодо здійснення реквізиції. Історично склалося так, що Україна й Росія є нащадками правової системи СРСР. В ЦК Російської Федерації більш ширше, аніж в ЦК України, розкрито поняття «реквізиція» і механізм її здійснення. Так, згідно зі ст.242 ЦК Російської Федерації, реквізиція являє собою виняткову міру, поєднану з порушенням конституційних прав, що вживаються державними органами для запобігання загроз глобального характеру в екстраординарних ситуаціях [7].

Примірний перелік такого роду ситуацій, наведений у ст. 3 Закону «Про надзвичайний стан», включає в себе спроби насильницької зміни конституційного ладу РФ, захоплення або присвоєння влади, збройний заколот, масові заворушення, терористичні акти, блокування або захоплення особливо важливих об'єктів або окремих місцевостей, підготовка і діяльність незаконних збройних формувань, міжнаціональні, міжконфесійні і регіональні конфлікти, що супроводжуються насильницькими діями, що створюють безпосередню загрозу життю і безпеці громадян, нормальної діяльності органів державної влади та органів місцевого самоврядування; надзвичайні ситуації природного і техногенного характеру, надзвичайні екологічні ситуації, у тому числі епідемії та епізоотії, що виникли в результаті аварій, небезпечних природних явищ, катастроф, стихійних і інших лих, що спричинили (можуть спричинити) людські жертви, нанесення шкоди здоров'ю людей та навколишньому природному середовищу, значні матеріальні збитки та порушення умов життєдіяльності населення і потребують проведення масштабних аварійно – рятувальних та інших невідкладних робіт. Метою реквізиції є або перехід у державну власність майна певних категорій, використання якого необхідно в громадських інтересах у зв'язку з настанням надзвичайних обставин (наприклад, при вилученні за мобілізаційними приписами військових комісаріатів автомобілів – позашляховиків), або обмеження небажаного для державних інтересів використання певних об'єктів майнових прав і їх обороту (наприклад, при вилученні радіопередавальних і радіо приймаючих пристроїв, засобів факсимільного і модемного зв'язку і т. д.) [1, с. 57].

В цілому, проаналізувавши нормативно – правові акти України та Російської Федерації і враховуючи безпосередній правовий зв'язок між нашими державами, ми можемо визначити перспективи подальшого розвитку інституту реквізиції в Україні. У сучасних умовах такими пріоритетами може стати:

– усунення наявних недоліків в ЗУ «Про передачу, примусове відчуження або вилучення майна в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану»;

– забезпечення ефективного вилучення майна в екстраординарних ситуаціях;

– відповідність нашого законодавства у сфері регулювання реквізиції міжнародним стандартам;

– законодавче закріплення поняття «суспільна необхідність» та конкретизація її мотивів на рівні кодифікованого акту, зокрема ЦК України;

– визначення механізму попереднього відшкодування вартості майна.

Отже, значний потенціал законотворчих пошуків в нашій державі створює потужний фундамент для розвитку інституту реквізиції в Україні та шляхів її наукового вдосконалення.

ЛІТЕРАТУРА

1. Клименко О. Правова природа та розвиток інституту реквізиції в праві України / О.Клименко // Вісник Київського нац. Університету ім. Т.Г. Шевченка. – 2012. – №91. – С. 56-59.
2. Юридичний словник / [авт.-уклад. Б.М.Бабій, Ф.Г. Бурчак, В.М. Корецький, В.В. Цветков]. – К.: Головна редакція Української радянської енциклопедії, 1983. – 871с.
3. Цивільний кодекс України: за станом на 28 вересня 2011 р. / Верховна рада України. – Офіц. вид. – К.: Парлам. вид-во, 2011.– 367 с.
4. Про викуп земельних ділянок приватної власності для суспільних потреб та з мотивів суспільної необхідності [Текст]: [Закон України: офіц. текст: за станом на 17 листопада 2009 року]. – К.: Відомості Верховної Ради України, 2009. – №13 с.44.
5. Іванов А. Умови застосування реквізиції в Україні / А. Іванов // Підприємництво, господарство і право. – 2009. – №1. – С. 18-21.
6. Сичевська А.М. Захист прав власника в умовах правового режиму воєнного чи надзвичайного стану/ А.Сичевська //Часопис Київського університету права. – 2012.– №3.– С. 242– 244. 7. Гражданский кодекс Российской Федерации [Електронний ресурс]: кодекс федеральних законів Російської Федерації. – 2013. – Режим доступу: <http://www.consultant.ru/popular/gkrf1/>

Г. В. Савельєва,

*студентка IV курсу факультету міжнародно-правових відносин,
Національний університет «Одеська юридична академія»*

КОНСТИТУЦІЯ США – ВИДАТНИЙ ПАМ'ЯТНИК ПРАВА. РОЛЬ КОНСТИТУЦІЇ США У РОЗВИТКУ ПРАВОВИХ СИСТЕМ СВІТУ

Конституція США є найдавнішою з усіх діючих. Вона є предметом гордості для американців. Будучи розробленою ще у 18 столітті, Конституція США щасливо дожила до свого 200-річчя. Незважаючи на свій поважний вік вона залишається чинною й донині. Багато в чому це пояснюється винятковою гнучкістю її положень і можливістю по-різному трактувати її норми залежно від конкретних історичних умов. Конституція США не стала тим сухим документом, який пилиться на полицях архіву, навпаки, вона написана живою, зрозумілою всім мовою. Сам цей документ можна прочитати за декілька хвилин, отже